

Klic TRIGLAVA

LETO XIII.

23. JULIJA 1960.

ŠTEV. 254.

NAŠA FORMULA

"Slovenska formula" "Narodnega odbora za Slovenijo" je vsekakor korak naprej v političnem mišljenju tega emigrantskega foruma. Nam sa mim je v zadoščenje, da smo že pred leti opozarjali, da more biti izhodišče za kakršnokoli bodočo realno politiko samo sprejem sedanje oblike in razdelitve Jugoslavije. V danih mednarodnih razmerah zadene vsaka akcija izven tega izhodišča na gluha ušesa, obenem pa je lahko glede slovenskih narodnih meja samomorilna. V tem pogledu torej pozdravljamo hrabrost Narodnega odbora, da se je prebil tako daleč.

Vendar pa ne gre precenjevati te izjave, kajti - kot smo zapisali v našem prvem komentarju meseca maja - ima ta izjava praktičen pomen samo za emigracijo in še tu je veliko vprašanje, če bi jo v tej obliki sprejeli Hrvati. Doslej smo čuli le molk.

Da bi ta izjava imela kakšen pomen za domovino, je izključeno. Samo ta "formula" namreč ne more biti resna alternativa Titu, ker mu v ničemer ni nevarna. Sodeč po besedah stojita "Narodni odbor za Slovenijo" in "Zveza komunistov Jugoslavije" na isti osnovi. Oljček bi ti lo pisariti o tem, kako komunisti izpolnjujejo besede; toda tudi Narodni odbor je imel preko svojih sestavnih strank pred vojno dovolj prilike, da bi se boljše izkazal. Še celo v emigrantskih razmerah se stranka, ki ji načeljuje g.dr. Krek, ne odlikuje posebno, kadar gre za izvajanje svoboščin, ki jih sicer na vsa usta zagovarja. Zato je težko pričakovati, da bi verjeli zgolj lepim besedam - v emigraciji ali v domovini.

Davno smo že pisali in spet ponavljamo: doma rastejo brez nas in pogosto proti nam novi rodovi, ki bodo poklicani reševati slovensko in jugoslovansko problematiko. Če mi tem generacijam pri takem titan = skem delu ne bomo znali nuditi čisto nič drugega kot Jugoslavijo, federacijo in deklamacije o svobodi, potem smo lahko gotovi, da nas nihče niti povohal ne bo. V tem oziru je torej izven vsakega vprašanja, da bi mogla emigracija predstavljati alternativo Titu, pa čeprav se združijo na "slovenski formuli". Za alternativo je treba precej več.

Predvsem je potrebno spoznanje in priznanje, da je vloga, ki si jo zamišlja "Narodni odbor", končana. Vztrajanje na "narodnem pred = stavništvu" postaja vsak dan večja ironija. Kdaj se bodo "narodni očetje" zavedli, da v domovini vsaj trideset letnikov o njih sploh ni česar ne ve!? Pri tamkajšnji življenjski ravni je to polovica naroda!

Iz tega spoznanja se utegne roditi skromnost in iz skromnosti - modrost.

In šele tedaj bo lahko emigracija predstavljala "alternativo", a ne alternativo oblasti ampak kvečjemu alternativo naprednejših idej. Z njimi bi mogli dvigniti narodovo moralo, z njimi bi mogli vplivati na formiranje miselne opozicije, z njimi bi mogli izzivati Novi raz = red in ga tekom časa z ozirom na mednarodne prilike siliti k popušča nju in pameti, z njimi bi predstavljali politično orožje Zapada do neljudskega režima in z njimi bi končno prispevali k formiranju de janske opozicije v domovini, opozicije, ki bi edina lahko postala prava alternativa sedanjemu režimu.

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu. Izdaja ga "Slovenska Pravda", ki je mnenje predstavlja le tisti prispevki, ki so podpisani od izvršne ga odbora.

BM-TRIGLAV, LONDON, W.C.1

Presneti davki

Davek na osebne dohodke, ta preglavica zapadnih držav, je lani prodrl tudi v Jugoslavijo. Ko so ga uvedli v zakonem na seji ljudske skupščine, so določili, da bodo obdavčeni le dohodki nad 500.000 Din na leto. Preko 40.000 Din na mesec je za Jugoslavijo lepa plača, čeprav prevedena v funte ali dolarje ni nikakršno bogastvo. Davek je zajel le višje dohodke, a razlagali so, da se bodo vsi dohodki sčasoma dvignili in da bo tako postopoma vedno več državljanov plačevalo ta davek.

Nikjer na svetu se državljanji ne vesele davkov, a v socialistični Jugoslaviji bi bilo nelojalno in kar izdajalsko, če bi kdo svoje pomankanje veselja tudi javno izražal. Zato je skupščina sprejela zakon brez oporekanja in je bilo godrnjanje omejeno na zasebni sektor. Namera zakonodajalca je bila razumljiva. Prosvetljeni finančni strokovnjaki nekje v zveznem izvršnem svetu so uvideli potrebo, da namesto zapletenega zastarelega davčnega sistema počasi uvedejo en prevladujoči davek, ker je nabiranje cele vrste različnih davkov huda potrata časa in denarja. Prav zato je davek na dohodke običajen v razvitih državah, kjer prevladujejo denarni dohodki in skoraj ni več kmetov, ki bi v glavnem pridelovali za lastno potrošnjo.

Dokler je večina prebivalstva kmečka in ne prideluje za trg, temveč to, kar pridelava, tudi poje, davek na dohodke ne more biti glavni steber davčnega sistema. Težko je namreč oceniti vrednost pridelka, ki ga kmet sam porabi in prav tako ocenjevanje je povzročalo v povojnih letih kmetom največ preglavic, dokler ga niso zamenjali z zemljiškim davkom. Toda Jugoslavija postaja industrijska država in zato ni bilo prezgodaj misliti na modernizacijo davčnega sistema. Kljub različnim fondom, v katere odteka določen del dohodkov podjetij in ki predstavljajo obdavčevanje, predno je denar razdeljen na plače, se Jugoslavija le nagiblje k zapadnemu načinu budžetiranja in si zato ne more privoščiti demagoških izjav, da bo ukinila osebne davke, kot je obljubljal Hruščev v Sovjetski zvezi.

Kot navadno pa so zakonodajalci spet preveč hiteli in premalo premislili, ko so pripravljali zakon o davku na dohodke. Sistem, ki so ga uvedli, je precej primitiven in vodi do dokajšnje birokracije in čakanja po uradih. Vsak davkoplačevalec je dobil davčno knjižico, v katero mora zapisovati vsak dohodek, nakar jo mora prinesiti na davkarstvo, kjer mu odmerijo davek za preteklo leto. Birokracije so jugoslovanski državljanji že vajeni še iz starih slabih časov in jih ne zadene preveč. Vajeni so tudi zasebno godrnjati, javno pa poslušati oblast. Vse bi bilo torej prav in novi davek bi se gladko stekal v državne blagajne, če ne bi zadel naravnost v srce najbolj vplivnega novega razreda Jugoslavije.

Novi razred ima namreč srce v denarnici in tisti, ki imajo preko pol milijona dinarjev letnih dohodkov, spadajo v novi razred. Med drugimi je bil zadet propagandni steber sedanjega režima: žurnalisti in ekonomisti in podobni pisci, katerih naloga je, kakor je rekel Tito, da preko tiska vzgajajo ljudstvo v gradnji socializma. Priporočajo mladinske delovne akcije in občinski samodoprinos. Z vnemo zagovarjajo žrtve ki so potrebne za gradnjo socializma. Toda zadeti v srce so se zvali v bolečini in zacvilili. Bral si resne razprave, da je davek previsok; da ni prav, da občine nalagajo davke, ker da gre vse v javni žep; in da bi morali odbiti stroške, ki jih imajo pisci s svojim delom.

Razpravljanje po vežah visokih upravnih poslopij in po hodnikih pred sejnimi dvoranami glavnih odborov in centralnih komitejev je bilo vse bolj živahno. "Ne gre tako, bratec," so med sabo govorili sekretarji in podsekretarji so jim resno prikimali. Kako bom plačal, če pa sem denar že potrošil, se je vsajal ta ali oni. Lahko si predstavljamo, da so se tiho smehljali le direktorji podjetij, ki že vedo, kako se taki reči streže in ki jim davkarstvo težko pride do živega.

Javna in prikrita vrtanja so kmalu obrodila sadove: letos, komaj leto dni po uvedbi davka, je bil sprejet popravek na prvotni davek. Davčna obveza je bila zvišana na 600.000 Din, občine ne smejo nabijati dodatke in poklicne stroške je bilo dovoljeno odšteti od dohodkov - z vrnitvijo veljavo. Novi razred je pokazal svojo moč.

„SLOVENSKA FORMULA“

(Od našega političnega sodelavca)

Kot je KLIC TRIGLAVA pred časom omenil (KT 252), je "Narodni odbor za Slovenijo" o Veliki noči objavil s podpisom predsednika g.dr.M Kreka svoj "Namen naše narodne politike", v katerem je želel "določno opredeliti svoje stališče, kako preosnovati sedanje politične razmere v domovini" za dosego "našega skupnega cilja: upostavitve svobodne in demokratične vladavine" namesto komunistične diktature.

V tej izjavi se Narodni odbor sklicuje na Ustanovno listino Združenih narodov in njihovo Splošno deklaracijo o človeških pravicah ter na Strassbourške konvencije, kar skupaj predstavlja vzorno svobodno in demokratično vladavino in naj zato postanejo sestavni del bodoče slovenske ali jugoslovanske ustave in pravosodja.

Narodni odbor dalje sprejema sedanjo razmejitev v Jugoslaviji kot začetno dejansko izhodišče za miren prehod iz diktature v svobodno vladavino, s pristojnostjo posameznih republik, kot je bila priznana Banovini Hrvatski in to, ki je na papirju priznana sedanjim republikam. Svobodni narodi naj oproščeni strahu in surove sile nato "odreja" svoja predstavništva, ki naj sklepajo o njihovih bodočih javnopravnih ustanovah in organih." V zaključni točki smatra Narodni odbor, naj "demokratične stranke in politične sile iz vseh delov Jugoslavije", ki se strinjajo z v začetku navedenimi mednarodnimi listinami, "sporazumno sestavijo začasno vlado za vodstvo in upravo poslov, ki po začasni ureditvi in razdelitvi območij ostanejo v prehodni dobi skupni."

Dr. Krekova razlaga

Komentirajoč to "slovensko formulo", kakor jo je nazval g.dr.Krek slednji pravi, da so subjektivni in objektivni vzroki, da doslej nismo postavili alternative Titovemu režimu. A tudi če bi se zedinili med seboj o konkretni obliki bodočega državnega življenja, to ne bi imelo posebne vrednosti, ker bo končno besedo itak imel sam narod. Zato bi bilo še nadaljnje iskanje skupnega programa potrata časa. Odklanjajoč resignacijo in apatijo, dr.Krek pri iskanju drugih poti ugotovi, da ni skupni cilj slovenskega politične emigracije samo negativen (odstranitev kom. diktature) ampak tudi pozitiven (svobodna demokratična vladavina v smislu listin Združenih narodov). "V tem smo si vsi Slovenci popolnoma edini." Razlikujemo pa se glede konkretnih političnih in državnopravnih vprašanj, a kljub temu si moramo biti na jasnem glede stvarnega izhodišča, ko bomo ob krizi kom.režima začeli graditi svojo svobodno vladavino. Kajti "Titov komunizem je jalov. Nima za življenje sposobnega nasledstva. Ne vemo ne kdaj, ne pod kakimi okolnostmi bo nastopil njegov razpad. Ne ukvarjamo se s konspiracijo. Želimo, da bi se prehod iz komunistične diktature v demokracijo izvršil na miren in urejen način, brez nevarnosti za naše mednarodne priznane meje". Če si nismo edini glede stvarnega izhodišča ob prehodu, lahko nastane nevarna praznina, zmeda, ko bi domovina mogla postati plen Sovjetov in sosedov. Dejstvo je, da Jugoslavija obstoja in da doslej ni mogla absorbirati sestavnih delov, zato je treba sprejeti razdelitev kot dejstvo. Slovensko formulo "nečemo nikomur vsiljevati, nimamo namena, da bi jo svetovali Srbom in Hrvatom. Tudi posredniki ne moremo biti. Oni sami morajo iskati pot iz sedanje zmede." - "Formula ne rešuje vprašanja, kdo naj upravlja posle, ki po začasni razdelitvi kompetenc ostanejo skupni. O tem Slovenci sami ne moremo odločati," a mislimo, da bi sem vsaj spadali: zaščita mednarodno priznanih meja (vojska), zunanja politika, javna varnost, enotno gospodarsko ozemlje in stabilnost valute. Za zgled jemlje dr.Krek švicarski kolegialni zvezni svet, ki ga sestavljajo zastopstva suverenih kantonov in tisti, ki so izvoljeni po programih demokratičnih strank. "Če postanejo te misli skupna last Slovencev v domovini in v zamejstvu" - bomo lahko gotovi, da nas bo čas našel pripravljene pri obrambi narodovih koristi, je v imenu Narodnega odbora zaključil svoj komentar g. dr.Krek.

O d k l o n i t e v

To Slovensko formulo je zavrnilo vodstvo Slovenskega državnega gibanja, češ da je "predlog na podani osnovi in v svoji celoti nesprejemljiv, ker je nejasen v formulaciji o končnih političnih ciljih slovenskega naroda in po vseh izkušnjah od leta 1918. dalje omogoča Beogradu še nadaljno izvajanje hegemonije nad slovenskim narodom". Nato izjavlja vodstvo Gibanja, da je cilj slovenskega naroda suverena slovenska država, ki naj sodeluje v družini evropskih narodov. Ta cilj bo slovenski narod predvsem na miren način "tako dosegel, da v danem trenutku razglaši svojo državo, si postavi vlado, ki bo z lastnimi oboroženimi silami skrbela za red in varnost slovenskega ozemlja in stopila v takojšnje in neposredne stike z vladami sosednjih držav" in sveta. Ker pa je pričakovati, da bodo tudi ostali narodi Jugoslavije oklicali lastne države, naj slovenska vlada sporazumno z njimi reši medsebojna vprašanja in uredi zadeve in obveznosti sedanje Jugoslavije v mednarodnem svetu.

PRVI GLASOVI IZ DOMOVINE

(Od našega tržaškega dopisnika)

Razgovarjal sem z dvema Slovencema o nečavno objavljeni izjavi slovenskega Narodnega odbora, ko sta prišla na obisk iz Slovenije. Za izjavo prej nista slišala in njuna takojšnja reakcija je bila, kakšen pomen naj ima ta izjava in zakaj je bila podana prav v tem času. Ker nisem vedel za nobeno ozadje niti se nisem mogel predstavljati v sedanjem mednarodnem položaju karkoli posebnega s tem v zvezi, sem ju usmeril na komentiranje samega besedila:

Doma ni izgledov na spremembo režima in je zato ton in način izražanja v tej izjavi nerazumljiv. In v čem leži teža izjave? V tem, da se dobi "skupni imenovalac", t.j. minimalni program, na katerem se naj zedini emigracija oz. njeni politični voditelji? Če gre le za to, potem za služi ta emigracija in ta izjava vso kritiko, kajti zediniti bi se torej mogli samo na Jugoslavijo, na federativno obliko in na Deklaracijo o človeških pravicah! Nič več? Toda federativno ureditev je vendar izvedla Titova Jugoslavija, po vojni se je Titov režim boril za Jugoslavijo in jo obdržal, in Titova vlada je podpisala Deklaracijo o človeških pravicah. Če po tej formalni logiki Narodnega odbora vzamemo kot temelj skupne politike Jugoslavijo, federativno ureditev in Deklaracijo o človeških pravicah, potem se tej izjavi lahko pridruži tudi Titov režim! - je bil komentar prvega obiskovalca.

Napaka celotne zamisli leži v tem, da vendar ne gre za izjave, proglašene in deklaracije ampak za izvajanje načel v praksi. To je važno in nič drugega; življenje samo. Zato je izjava, odtrgana od vsake stvarnosti in življenja, prazno frazerstvo, je dopolnil misel drugi. V obrazložitvi priznava sam dr. Krek težave: demokracije ne zna obrazložiti pozitivno ampak le negativno, ker pač ni dorasel razlikovanju med gospodarskim liberalizmom in njemu odgovarjajočo demokracijo ter demokracijo, ki jo terja socializacija, ki se v eni ali drugi obliki pojavlja v svetu. Treba je iskati poudarka v "enakih pogojih za življenje", kajti osebna svoboda revežu prav nič ne pomaga; svoboda tiska nič ne pomeni tistemu, ki nima sredstev, da bi lahko tiskal in podobno. Treba je enakosti v uporabi proizvodjalnih sredstev, sredstev za doseg resnične svobode ob največji meri neodvisnosti. V to smer naj bi šla naša politična teorija, v to smer naj gleda emigracija in v tem okviru naj spremlja in išče rešitev za probleme, ki se pojavljajo, se bodo pojavljali in pred katerimi bomo stali, če se bo kdaj nenadoma režim zlomil. A celo v tem zadnjem dr. Krek ni dosleden: najprej pravi, da je režim jalov in nima za življenje sposobnega nasledstva, takoj nato pa pribije, da ne vemo ne kdaj, ne pod kakimi okolnostmi bo nastopil njegov razpad. Že samo to dokazuje, kako slabo je Narodni odbor poučen o položaju v domovini, ko ves režim veže na eno samo osebo.

V tem okviru se je razvijal in končal moj razgovor z obiskovalcema onstran meje.

SOUPRAVLJANJE PODJETIJ

G.Milan Žagar ima popolnoma prav, ko v svojem članku "Sodelovanje med delom in kapitalom" /KT 252/ trdi, da si nisem bil popolnoma na jasnem, na kaj je mislil, ko je v svojem prejšnjem prispevku pisal o "sodelovanju delavcev in uslužbencev v upravljanju podjetij". Priznati moram, da sem, najbrž zaradi večnega ukvarjanja s problemi današnje Jugoslavije, prezrl, da je pravzaprav govoril o "soupravljanju" /cogestion, Mitbestimmung/ ne pa o slavnem "delavskem samoupravljanju". Ta moja napaka je imela dobro posledico, da nam je g.Žagar v svojem novem prispevku zelo jasno razložil osnovne pojme o tej moderni ustanovi, ki igra dokajšnjo vlogo v Nemčiji in Franciji, do neke mere pa tudi v Združenih državah.

Soupravljanju moramo pač tudi mi vsi posvetiti svojo pozornost, ker je dejansko važen poskus premostiti prepad med delavstvom in kapitalom in ker zares lahko odločilno vpliva na psihično stanje v podjetjih. Kljub temu pa tudi ne gre precenjevati pomena soupravljanja ne na splošno ne za bodočo demokratično Jugoslavijo. Kako problematična je še vedno cela zadeva, kaže najboljšo to, da britanski sindikati najodločneje odklanjajo sodelovanje delavcev pri upravljanju celo v nacionaliziranih podjetjih, češ da bi jim to onemogočilo borbo za delavske pravice in naložilo samo nove odgovornosti. Če smo si na jasnem, da gre v vsakem podjetju za uskladitev koristi delavcev (višje plače), potrošnikov (znižane cene), lastnikov (bodisi privatnikov, bodisi države - zvišanje razdeljenega dobička ali oddaje državi) in podjetja samega (razširitev, obnova - skratka samofinanciranje), je stališče britanskih sindikatov do neke mere razumljivo. Ne rečem, naj bi se zaradi tega za stvar ne zanimali, toda ponovno bi rad opozoril - ne g.Žagarja, temveč tiste, ki se s stvarjo niso ukvarjali -, da ne smemo formalnega soupravljanja imeti za vsesplošno zdravilo.

Najmanj pa bo soupravljanje vsesplošno zdravilo za bodočo demokratično Jugoslavijo (ali Slovenijo). Pozabiti ne smemo, da bomo stali šele na začetku industrijskega razvoja in da naša država nikakor ne bo "zrela industrijska država" kot sta današnja Francija ali Nemčija. Res so komunisti zgradili zelo veliko, toda gradili so tako enostransko, da je korist njihove izgradnje nekajkrat manjša kot bi lahko bila. Gradili so predvsem velika podjetja. Mijalko Todorović je nedavno povedal /Borba 20.II.1959/: "Pri nas so industrijska podjetja po številu delavcev povprečno precej večja kot v ostalih evropskih deželah in v Združenih državah". Čeprav je število delavcev zelo nezanesljiv kriterij, je ta ugotovitev vseeno porazna, ako upoštevamo, da imajo vse našete dežele znatno večje število prebivalstva in znatno večji povprečni narodni dohodek na osebo, torej znatno večje tržišče kot Jugoslavija.

Tako stanje popolnoma ustreza Engelsovim padarskim receptom v "Anti-Dühringu", kjer neizmerno naivno razlaga, da je vsaka koncentracija koristna. Resen premislek in praktične izkušnje pa kažejo, da delajo pretirano velika podjetja gospodarstvo togo in občutljivo za vsak konjunktorni nihljaj. Vse to ugotavlja tudi sedanji zagrebški profesor Mijo Mirković v svoji knjigi "Uvod u ekonomiku FNRJ". Med drugim pravi, da velika podjetja lahko prinašajo korist le, ako obstoje mala podjetja, ki njihove izdelke predelujejo, popravljajo in razdeljujejo. Po Mirkovićevem mnenju so taka majhna podjetja, ki delajo gospodarstvo prilagodljivo in dopolnjujejo velika podjetja, v socialističnem sistemu nemogoča, ker socializem zahteva zaradi kompliciranega vodstva in kontrole toliko osebja, da morajo mala podjetja propasti.

Ko se bo položaj v Jugoslaviji spremenil, ne bo prvenstvene važnosti, kdo naj upravlja velika že obstoječa podjetja, temveč kdo bo iniciativno ustanavljal nova mala in srednja industrijska, obrtniška, trgovska in poljedelska podjetja, ki bodo končno morda dala smisel tudi neokretnim komunističnim gigantom in jih pomagala sanirati. Teh podjetij prav gotovo ne bodo ustanovljale ne ostarele pariške ali ženevske gospodične, pa tudi ne ljubljanske ali beograjske, temveč iniciativni ljudje med današnjimi obrtniki, delavci, uslužbenci, kmeti itd., ki morada komaj čakajo, da bi kaj začeli na svoj lastni račun, ne da bi jim

Ljudska oblast gledala neprestano v lonec in jim skušala iniciativo zatreti. Ne smemo pozabiti, da na pr. v Kranju niso nacionalizirali samo 12 večjih podjetij l. 1946, temveč tudi več kot 60 majhnih podjetij l. 1948, da o tistem, kar se je dogajalo kasneje sploh ne govorimo. Vsakdo bo imel interes oživeti nekdanjo podjetnost naših ljudi. Ne vem pa ali bo tako podjetnost zelo pospeševalo, če bomo takoj od začetka pretiravali z eksperimenti kot je soupravljanje. Prva potreba bodo svobodni sindikati. Verjetno bodo ostali tudi delavski sveti, vsaj v starih podjetjih, seveda z nekoliko bolj realističnimi funkcijami kot jim imajo danes.

Zelo lepo je, da je socialni del programa pariške Slov. dem. zveze prepisan naravnost iz Evropske socialne listine. Vendar pri vsem tem ne smemo pozabiti, da so take listine v svobodnem svetu nastajale po večini v tekmi s komunistično socialno demagogijo in je zato v njih samih precej navadnih fraz. Kaj pomaga poudarjati "socialno pravičnost" dokler nihče ne ve, kaj naj si natačno pod tem predstavlja! Povrhu je poudarjanje "socialne pravičnosti" zelo koristno v deželah, katerih gospodarstvo je zgrajeno v glavnem na kapitalistični osnovi, ki včasih res pozablja na socialno plat. Večje vprašanje pa je, ali jo je pametno ravno tako poudarjati v programu za državo, za katero upamo, da se bo nekoč izvila iz komunističnega načina gospodarjenja, ki pretirano poudarja "socialnost", kar zato vodi včasih do ravno obratnih rezultatov, kot bi jih ob taki silni socialnosti pričakovali. Kar manjka jugoslovenskemu gospodarstvu danes je predvsem učinkovitost, na kateri končno tudi le more temeljiti socialnost. Česar ni, namreč tudi ni mogoče pravično razdeliti. Nočem reči, da je socialnost treba pozabiti, toda tisto, kar predvsem potrebujemo, je načrt, kako bomo napravili jugoslovansko gospodarstvo učinkovito in kako bomo preprečili, da bi še naprej ravno, kar zadeva zadovoljevanje potreb po potrošnih dobrinah, zastajalo za zahodnoevropskim in ameriškim gospodarstvom.

LJUBO SIRČ

BOJ ZA KOROTAN PRED ENAINŠTIRIDESETIMI LETI

Dr. Martin Wutte piše v svoji knjigi "Kärntens Freiheitskampf" (Boj Koroške za svobodo): "Korošci so se bojevali zase, za svojo domovino, za svoj narod in svojo očetnjo. Jugoslovani so vodili zavojevalno vojno. Tuje čete - pa naj so bili Kranjci, Spodnještajerci ali Srbi - naj bi deželo podvrgli za tujo državo. Tako tudi mirovna konferenca (v Parizu) ni mogla priznati od Jugoslovanov izvršenega dejstva."

Katero je bilo tisto izvršeno dejstvo? To je bila zmagovita jugoslovanska ofenziva od 28. majnika do 6. junija 1919. Dne 28. majnika ob štirih zjutraj se je začela jugoslovanska ofenziva na celi črti. Končala se je 6. junija z zasedbo Celovca. Major Andrejka piše, da je v bojih za Koroško padlo na jugoslovanski strani 154 mož, od teh 15 Srbov, ostali so bili Slovenci. Jugoslovansko ofenzivo so vodili generali: Smiljanić, Nedić, Marić, Milenković, Majster.

Neka nemška publikacija je pisala: "Južni sosednji državi Jugoslaviji se je zdel povojni čas (po I. svetovni vojni) za njene roparske pohode v našo domovino zelo dobrodošel."

"Zavojevalna vojna, roparski pohodi!" Kaj je reči na to? Ali so Jugoslovani hoteli oropati in ukrasti Nemcem njihovo nemško ozemlje? Nikakor! Oni so hoteli samo osvoboditi koroške Slovence. Hoteli so samo, da se pridruži slovensko ozemlje na Koroškem matični jugoslovanski državi. Stara Avstrija je razpadla in Slovenci (kot narod) so imeli polno pravico zahtevati, da se slovenska Koroška združi z ostalo slovensko zemljo v slovanski državi. Tu ni bilo govora o zavojevanju in o roparskih pohodih. Slovani so terjali samo to, kar jim je po pravici šlo.

Samo totalna ameriška nepoučenost je mogla terjati za slovensko ozemlje na Koroškem plebiscit. Bila je ta ameriška zahteva ogromna krivica za ves slovenski narod. Bila je to klofuta v obraz slovenskemu narodu.

Srbi so podprli Slovence v boju za Koroško z vso svojo silo. Kakor piše Andrejka, je padlo v boju za Koroško 15 Srbov. Verjetno jih je padlo še več. Slovenci izpolnijo samo svojo dolžnost, če so Srbom za to iz srca hvaležni. Hvaležnost je dolžnost.

Nastane vprašanje, zakaj smo na Koroškem izgubili vse plebiscitno ozemlje, ko smo dobili vend: 15.279 glasov, ali 41 odstotkov? Bili smo prepričani, da imamo pravico do vsega slovenskega ozemlja na Koroškem. Ker pa je Wilson zahteval plebiscit in je trmastvo vztrajal pri tej svoji za nas skoz in skoz krivični zahtevi, smo mislili, da bomo vse rešili samo s tem, če zahtevamo, da dobi vse plebiscitno ozemlje oni, ki dobi večino glasov. Trdno smo namreč mislili, da bomo dobili večino. **Varali** smo se. Nemci so dobili večino skoro 7.000 glasov. Tako smo vse zgubili.

Zakaj so Nemci dobili večino? Zato, ker je bilo naše slovensko ljudstvo na Koroškem že preveč ponemčurjeno. To je edino pravilen odgovor, zakaj smo izgubili plebiscit na Koroškem. Tisoč let in več so uničevali naš rod na Koroškem. Pol stoletja pred plebiscitom pa so ga ponemčevali z vso brezobzirno brutalnostjo s pomočjo šole-ponemčevalnice. Najbolj radikalno so ponemčili trge in mesta plebiscitnega ozemlja. Samo ti trgi in mesta so dala Nemcem 10. oktobra 1920. 5.191 glasov. Skrajno krivično je bilo določiti plebiscit za ozemlje, na katerem so naš narod tako dolgo in zadnjih 50 let pred plebiscitom tako rafinirano in tako načrtno potujčevali. Amerika nam je storila veliko krivico, ko ni priznala naše zmage v začetku junija 1919. Z določitvijo plebiscita je bila Koroška za nas izgubljena. Po ameriški krivdi smo izgubili vse.

Eden izmed 15.279-tih

-----o-----

'TAKO SEM PRIČAKAL SVOBODO'

2. zgodba

Nedavno je minilo petnajst let od konca 2. svetovne vojne. Za to priliko smo naprosili nekaj Slovencev, naj povedo, kako so dočakali svobodo.

POD STRAŽO V LONDONU

Februarja 1944. me je dobil v pesti Gestapo. Dva meseca sem prebil v samici gestapovskega bunkerja v "Ratničkom domu" v Beogradu, nato pa okoli mesec dni v koncentracijskem taborišču na Banjici. V grupi nekako dvesto ljudi, "Dražinovcev" in partizanov, sem po osemdnevnem potovanju v živinskih vagonih, nabitih kot sardine, prispel preko Madžarske Avstrije in Nemčije v taborišče za prisilno delo v bližini Metz. Delali smo v bližnjem rudniku. Mnogo rok in nog je bilo zlomljenih na dražinovski in partizanski strani. Šele ko so Nemci sestavili dve ločeni delovni skupini - našo in partizansko - so pretepi prenehali.

Takoj spočetka sem poskušal pobegniti, a me je izdal nek partizan, ki je bil vohun komandanta taborišča. Zato sem prebil nekaj časa v raznih gestapovskih ječah v tistem predelu Francije, sredi julija pa so me spet vrnili v staro taborišče.

Drugi poskus pobege je bil uspešen, ker sem si v času bivanja po francoskih zaporih ustvaril potrebne zveze. S seboj sem odvedel dvojičo. Francozi so nas hoteli priključiti skupini Rusov, ki jih je vodil nekak general in ki so četnikovali v enem od velikih gozdov tistega področja. Odbil sem, ko so nam povedali, da ti Rusi nimajo orožja ampak da se skrivajo pred gestapovskimi patrolami. Ker pa nas Francozi niso mogli držati predolgo na istem mestu, so nas končno spravili v neki ženski samostan, kjer se nas je sprva skrivalo troje. Od tam pa smo nato organizirali še ostale pobege iz taborišča in končno nas je bilo pod streho gostoljubnega samostana okoli trideset Dražinovcev.

To pa je že postajalo nevarno za častite sestre, pa smo se neke noči preselili v gozdič na bližnjem hribu. Tam smo ustanovili "I. korpus Jugoslovanske vojske v svobodnih francoskih planinah", kateremu je po-

veljeval major Delibašić, jaz pa sem bil "načelnik štaba". Na rojstni dan kralja Petra, 6.septembra, smo imeli svečano proslavo.

Od Francozov smo stalno zahtevali orožje za borbo proti Nemcem. Ti so nam orožje stalno obljubljali, dali nam ga pa niso. Kočno so nam povedali, da so gverilske akcije v neosvobojenih predelih Francije pre povedane (zavezniki so že davno osvobodili Pariz!) in da so ta ukaz do bili preko radia London. Gverilska akcija naj bi se začela šele takrat, ko bodo ameriške trupe v tistih krajih. Pri tem smo se spominjali, kako so nas tako tujci kot naši Londonci pozivali preko BBCja, da se naj bo- rimo z vsemi silami proti Nemcem ne glede na strahovita maščevanja, ki so jih izvrševali nacisti proti nezaščitenemu prebivalstvu. Neki modri jan se je celo oglasil na radiu, da se nam ni treba bati smrti, kajti "ukoliko više se trava kosi, utoliko bolje raste!" So morda Angleži sma trali, da je življenje Francoza več vredno kot pa življenje Balkanca?

Brez orožja je bila kakršnakoli akcija nemogoča. A vendar sem na lastno pest organiziral ofenzivo in golorok zaplenil tri uboge kravi- ce, ki so jih v ogromni šredi vodili nacisti v Nemčijo. Tako smo vsaj za nekaj dni imeli poleg kruha, ki so nam ga stalno dajale usmiljene sestre, še pečenko.

Toda vse to četnikovanje v "Svobodnih francoskih planinah" se mi je zdelo bedasto. Poleg tega je še deževalo noč in dan. Zato smo se tri je odločili, da dezertiramo iz "korpusa" in se prebijemo preko nemške linije k zaveznikom, ki nas bodo nato spravili v London, kjer smo misli li, da je bila "naša vlada" in "naš kralj". Francoski kmetje so nas na poti obveščali, kjer so bili Nemci in kje bi se bilo mogoče prebiti v smeri Verduna. Čestokrat so nas ustavljali francoski gverilci in nas vabili, naj vstopimo v njihove enote. Odgovarjal sem jim, da gremo k našemu kralju in naši vladi naravnost v London.

Ujetniki - v Londonu

Prvi Amerikanec, na katerega smo naleteli v osvobojenem Verdunu, je bil ameriški Srb. Moja sopotnika, Srba, sta jokala od veselja. Ameri- kanec naju je odvedel v ameriški štab, kjer smo bili uverjeni, da nas bodo še istega ali naslednjega dne poslali v London. Amerikancem smo pripovedovali o Mihailoviću in psovali smo Tita. Tedaj in še dolgo za tem nismo vedeli, da je kralj izdal Mihailovića. Toda namesto z letalom v London so nas zapeljali v neko veliko porušeno tovarno, na čije dvo- rišču je bila natrpana množica zajetih Nemcev in ljudi vseh mogočih narodnosti. Zvečer je prispela avtokolona, naložili so nas na kamijo- ne in odpeljali v zaledje v začasno taborišče. Spali smo pod milim ne bom, deževalo je pa celo noč. Zjutraj sem protestiral pri komandantu taborišča, prepričan, da gre za nesporazum. Objasnili so mi, da smo vsi trije oficirji generala Mihailovića. Rezultat protesta je bil, da so nas oddvojili od nemških vojakov in nas preselili med ujete nemške ofi cirje. In nato iz taborišča v taborišče, skupaj z nemškimi častniki, z istim tretmanom, do ujetniškega taborišča v - Londonu.

Vsi poskusi, da stopimo v stik z "našimi" v mestu, so bili brez = uspešni, čeprav smo pisarili pisma na predpisanih ujetniških formular jih. Od časa do časa so nas obiskovali angleški in češki oficirji, ki smo jim stalno ponavljali, da smo "Dražinovci".

Nekega dne pa sem bil skupaj z nekim podporočnikom odpeljan za teden dni v "London Cage", stavbo sredi Londona, kjer je sloviti pod- polkovnik Scotland z grupo obveščevalcev zasliševal SS-ovce. (Ta polk Scotland je bil nemški oficir in britanski agent; nedavno je bil posnet film o njem: "Twoheaded spy".) Privedli so me pred nekega zasli ševalca, angleškega kapetana, ki je vstal in pozdravil s dvignjeno pestjo - s komunističnim pozdravom. Z njim sva na dolgo in široko raz- govarjala. Sam je dejal o sebi, da je v resnici Čeh, da je bil v špan- ski vojni kot češki komunist-prostovoljec; nakar je pobegnil v Anglijo in tu tudi ostal.

Končno so naju vrnili nazaj v taborišče, nato pa so sledile selit- ve iz enega kraja v drugega, po Angliji in Skotski. Nazadnje smo se znašli v nekem taborišču v Edinburghu, kjer so zbirali ujetnike, ki so pripadali "zavezniškim narodom": Čehi, Poljaki, Italijani, Jugoslovani...

Od slednjih so bili vsi - razen nas treh - v nemški vojski, in sicer kakšnih sto "Slovencev", desetina "Hrvatov" in "Srbov". Nekateri so bili celo v SS oddelkih. Vsi so se predali Angležem in Amerikancem in tedaj postali "Jugoslovani". Kmalu je v to taborišče prišla še dvojica iz naše francoske grupe, med njima tudi pravoslavni duhovnik prota Miloje Nikolić.

Nekega dne je pa prispel iz Londona partizanski major Ravnikar. Vsem nam je pojasnil, da lahko pridemo ven iz taborišča za vedno, če se prostovoljno prijavimo v Narodno osvobodilno vojsko. Prijavili so se vsi in nazadnje je tudi nas petero potpisalo prošnjo, da hočemo prostovoljno vstopiti v NOV, da bi tako prišli na svobodo in v zvezo z "našimi" v Londonu.

Dobili smo angleške uniforme in razen nas petih so si vsi takoj prišli na kape peterokrake zvezde. Potem so nas prepeljali v bližino Londona, v Southend, kjer so imeli čehi svoje edinice. Uspelo nam je vzpostaviti zvezo z "našimi" Londonci, ~~na~~kar je tudi njim pričelo postajati jasneje glede položaja v domovini in resnice o Draži.

Za 1. december 1944., praznik Zedinjenja, sem pripravil malo demonstracijo. Z grupo kakih desetih ljudi sem navkljub poskusom bivših nemških vojakov, da mojo namero preprečijo, odšel pred srbsko pravo = slavno cerkev, kamor bi moral priti kralj Peter na "blagodarenje". Postrojil sem vojake pred vhodom in ko je kralj izstopil iz avtomobila, sem mu "raportiral". Na kratko sem mu povedal, kdo smo in kako smo prišli sem; dodal sem, da smo pripravljeni izvršiti vsako njegovo povelje, toda odbijamo povelje, da bi pristopili k Titu. Kraljev adjutant major Rijavec je stvar poskušal preprečiti in vstopiti med mene in kralja... Večerni in jutranji londonski časopisi so prinesli sliko mojega rokovanja s kraljem in večina je imela podnaslov: Titovi partizani pozdravljajo svojega kralja...

Naslednji dan so prileteli v Southend minister Savica Kosanović s partizanskim majorjem Ravnikarjem in majorjem Rijavcem. Zbrali so vse moštvo in za vsak primer poklicali še češke oficirje. V govorih so nato napadli Mihailovića in mene, slavili Tita, ki ga priznava tudi kralj in zato vse poziva v NOV. Nisem mogel molčati ampak sem odgovarjal, kar je razbesnelo mnoge novopečene partizane. Če ne bi bilo čeških oficirjev, ki so videli, da morajo mene ščititi in ne Kosanovića, bi me linčali.

Za tem je bilo nevarno ostati v Southendu. Preselili smo se v London in vseh petero postalo dezertjerji. Nismo imeli nobenih dokumentov denarja, žuvilskih izkaznic, delovnega dovoljenja. Živelimo po raznih čeških in poljskih vojnih klubih. Angleži in Amerikanci, ki pa niso verjeli, da je Draža izdajalec, pa so nas vodili po raznih sestankih. Obenem se je naše število večalo s prihodom novih dezertjerjev iz NOV. Pridružili so se nam še nekateri iz taborišča v Franciji. Poskušali smo dobiti plačo od jugoslovanske vlade. A dobili smo le nekaj funtov potem ko nas je nekoliko odšlo k ministru Suteju in mu je postalo jasno, da ga bomo premlatili, če nam nič ne da. Poskusil sem stopiti v stik s kraljico Marijo, čije dobrodelno društvo Sv. Andreja je tedaj pošiljalo pakete partizanom. Dvorski repi so mi rekli, da ona baje ne želi, da bi se zaradi mene kompromitirala pri Titu. In ves ta čas so zahtevali Titovci preko sovjetske ambasade najprej mojo in kasneje vseh ostalih izročitev, češ da smo dezertjerji. Uradnim angleškim krogom je postajala situacija neprijetna, ker bi kakršnakoli akcija proti nam imela neugodne posledice, saj so za naš primer vedeli mnogi vplivni Angleži; zato so nam nauradno svetovali, naj vstopimo v poljsko vojsko. Brez kakršnih koli dokumentov, brez denarja in globoko razočarani nad našimi "Londonci", za katere so nam nekateri pripovedovali ogabne stvari za časa vojne in kako so pomagali Titu, da je prišel na oblast, nam ni nič drugega preostalo. Stopili smo v poljsko vojsko in nekaj let skupaj z brati Poljaki kleli preklete in izdajalske zaveznike Angleže in Amerikance...

VEKOSLAV FARKAŠ

Letna naročnina v Angliji 24/-, v Sev. Ameriki \$ 3.50, v Avstraliji pa 30/- Letalska dostava: dvojno. Naš naslov: BM-TRIGLAV, LONDON W.C.1.

PISMA UREDNIKU

EKONOMSKI INTERVJU: G.urednik! Kolikor morem sklepati po poročilu o 5.simpoziju Mednarodne ekonomske zveze v Lizboni leta 1957.(gl.Economic Consequences of the Size of the Nations,ed.E.A.G.Robinson;Macmillan,1960) sama velikost države,v nasprotju z na = ravnimi zakladi in delavoljnostjo prebivalstva, ni odločilna za go = spodarsko moč.Nekaj drugega pa je dostop na tuja tržišča. A g.Ivano = vić ne omenja,da je mladi industriji v razvijajoči se državi potreb = na carinska zaščita,predno lahko konkurira z industrijami razvitih dežel.Ekonomska integracija v kako večjo evropsko gospodarsko skup = nost,ki nikakor ne pomeni in niti najmanj ne zahteva tudi politične integracije, bi utegnila zavreti in ne pospešiti jugoslovanski gospo = darski razvoj. Jugoslavija bi vtako skupnost utegnila prispevati cene no delovno silo,medtem ko bi se doma razvile le pomožne industrije krajevnega značaja in pridelovanje nekaterih sirovin,za katere so da ni ugodni naravni pogoji. K.L.

G.urednik! G.Ivanović sicer na dolgo razlaga teorijo o gospodar = skem razvoju (posebno sem mu hvaležen za čeden prevod izraza "take = off = odskok), a premalo poudarja, da so vse to pač le teorije in subjektivne razlage. Tudi se mi zdi,da bi po prof.Rostovu lahko šte = li Jugoslavijo med države v industrijski revoluciji,ker je doživela svoj odskok pač že pred vojno. Res je v zanemarjeni Macedoniji in dm = gih zaostalih krajih prevladovalo tradicionalno gospodarstvo,komaj zadostno za golo preživljanje, a napredek Slovenije in Hrvatske bi se razširil po vsej cržavi pod kakršnim koli režimom.Predvojni politiki, zdaj zbrani v emigraciji,napredka kajpak niso razumeli in ga še ne ra = zumejo,kar pa se ne pravi, da napredka pred vojno ni bilo. J.G.

DESETLETNICA "OSLOBODJENJA": G.urednik! Poročilo v KT 253 o prosla = vi "Oslobodjenja" je na žalost netočno. Na prireditve so bili povabljeni posamezniki,prijatelji Zadruga,ne pa kakšni predstavniki in predsedniki.Gg.Sekolec in Sirc in drugi go = vorniki so govorili v lastnem imenu,dočim sam nisem prisostvoval kot predsednik Slov.Pravde ampak kot prijatelj Zadruga in nekaterih nje = nih članov.Iz poročila se je moglo dalje dobiti napačen zaključek,da v zadrugi ni mladih ljudi.To ni točno,saj je bila gruča ljudi izpod 25.leta - vsi člani zadruga.Starejši so bili v glavnem prijatelji,go = stje.Proslava je dokazala,da ima zadruga veliko število izbranih prijateljev (sprejete so bile tudi mnoge čestitke). V.FARKAŠ

KOROŠKI SLOVENC: G.urednik! Pravkar berem v ameriških listih,da je avstrijska vlada vrnila katoliški Cerkvi v Avstri = ji "številne samostane,cerkve in druga posestva ter se obvezala,da plača katoliški Cerkvi 4 milijone dolarjev (104 milijone šilingov) na leto". Cerkev je dobila nazaj nadškofijsko palačo v Solnogradu,ki ji je bila odvzeta 1803. Štiri milijone dolarjev bo dano Cerkvi v ob = liki plač duhovnikom,ki postanejo s tem državni uradniki.Tako poroča Associated Press. Katoliški Cerkvi je tako povrnjena škoda,ki so ji jo prizadejali nacisti in drugi sovražniki.Koliko časa bo ista še u = porabljala nacistične metode ponemčevanja slovenskega naroda na Ko = roškem? M.K.

oglas

Te dni izide dokumentarna knjiga

" V e t r i n j s k a t r a g e d i j a "

ki jo v spomin 15-letnice vrnitve in pokolja Slovenske narodne vojske izda Zveza slovenskih protikomunističnih borcev. - Delo podaja brez o = cenjevanja kronološki potek dogodkov s poudarkom na izpovedih prič. Cena knjigi bo \$ 2 in obsega okoli 200 strani. Naročite jo lahko pri g.Jožetu LEKAN-u, 1113 E 66 St., C l e v e l a n d 3,Ohio, U.S.A.

DVE MANJŠINI

(Od našega dopisnika)

V zvezi s KLICOVIM poročilom o razmerah na Koroškem je zanimiv komentar, ki ga je prinesel v junijski številki bilten THE ITALIAN SCENE, katerega izdaja "Centro per Giornalisti Esteri" v Rimu, v raznih državah pa ga razpošiljajo italijanske ambasade na naslove časopisov in dopisnikov. Pod naslovom "Zadrega" pravi list sledeče:

"Avstrijski zunanji minister Kreisky je bil v zadregi. Na tiskovni konferenci, ki se je vršila med njegovim obiskom v jugoslovanski prestolici, so ga časnikarji, ki so dobro vedeli, da je eden glavnih vzrokov nesoglasja med Avstrijo in Jugoslavijo avstrijsko postopanje s 60.000 Slovenci in Hrvati na Koroškem in na Štajerskem, vprašali, če je to vprašanje prišlo na dnevni red razgovorov med njim in Titom. Herr Kreisky je vprašanje spretno zavrnil: 'To je zadeva, ki ni primerna za diplomatske razgovore, ker ista ni omenjena v nobenem (državnem) sporazumu.' S tem bi moral zaključiti. Toda on ni. Prešel je nato na svojo priljubljeno temo: 'Vprašanje je seveda različno od razlik, ki jih imamo mi z Italijo glede Južne Tirolske,' je nadaljeval. 'Italija je obvezana po mirovni pogodbi, da da svojemu avstrijskemu prebivalstvu gotove svoboščine.' Tu ga je beograjski časnikar vprašal: 'Ali ste vi vsaj mogli prepričati jugoslovanske oblasti, da Slovenci v Avstriji uživajo iste pravice kot jih uživajo danes Avstrijci v Italiji?' Herr Kreisky, čigar zunanja politika bazira na predpostavki, da privilegiji, katere so Italijani dali (Tirolcem), niso dovolj, se je znašel v zanki. Kot njegovim jugoslovanskim gostom, je tudi nje mu dobro poznano, da jugoslovanske manjšine v Avstriji praktično nimajo nobenih pravic. Celo v osnovni šoli jim branijo pouk v materinskem jeziku pod dvomljivo razlago, da ga pravzaprav niti nočejo. Herr Kreisky je jecljal nekakšno razlago, ki naj bi pomenila, da so Slovenci na zadnje glasovali, da ostanejo v Avstriji leta 1919. Pred še večjo zadevo so ga rešili njegovi uradni gostitelji, ki so se vmešali in zaključili tiskovno konferenco. Če bi se konferenca nadaljevala, bi kdo lahko dodal, da je točno, da je leta 1919. res bilo glasovanje v delu Avstrije, naseljene po Slovencih. Toda isto je bilo teritorialno tako prirejeno, da so bili Slovenci avtomatično manjšina."

List potem primerja še dokaj trezno stanje Slovencev na Koroškem s stanjem Tirolcev, ki so se 1939. izrekli za izselitev v Hitlerjev raj in katerim je po vojni demokratična Italija dovolila povratek.

To stališče italijanskega propagandnega glasila je vsekakor zanimivo, zlasti še, ker kaže, da rimska vlada skuša najti nek modus vivendi s slovensko manjšino na Tržaškem in Goriškem, sodeč po pravkaršnjem glasovom, da je vlada, (ki je medtem žal padla,) odobrila osnutek zakona za slovenske šole.

Vsiljuje se vprašanje: ali morda postaja Italija mehkejša do slovenske manjšine, kljubujoč kot pač ve in zna lokalnim italijanskim prenapetežem, zato, da prepreči povezavo Slovencev najprej s tirolsko nemško manjšino nato pa skupen diplomatski pritisk Avstrije in Jugoslavije, kar utegne biti kočljivo na jesenskem zasedanju Združenih narodov? Italijani morda poskušajo kot stari mojstri v diplomaciji podpirati jugoslovanske pravice v Avstriji, upajoč, da jih slovenska in hrvaška manjšina nikdar ne bosta dobili, da bi s tem zajezili val avstrijskega pritiska na Tirolskem. Če je ta predpostavka točna - ali bo znala jugoslovanska diplomacija razumeti težnje zamejskih Slovencev in Hrvatov in jih zaščititi? Dvom je zelo na mestu, ker je v zadnjih 15 letih KPJ ščitila najprej svoje interese, ki so bili dostikrat različni od interesov jugoslovanskih narodov. Toda pozabiti ne smemo, da tudi v Jugoslaviji raste mlada generacija (v KP in mimo nje,) ki bo imela verjetno bolj pozitivno mnenje o narodnih koristih, kot pa ga imajo stari španski borci in člani III. internacionale.

MILAN KRAVANJA
(Washington)

...oOo...

vseh narodov
 vseh narodov
 vseh narodov

Ostanke se malo govori v ...
 vseh narodov
 vseh narodov
 vseh narodov

LJUBO SIRC

OBSOJEN NA SMRT

Po dolgi poti iz Švice skozi Francijo in Italijo se je jeseni 1944. Ljubo Sirc kot pripadnik Narodno osvobodilne vojske vrnil v Jugoslavijo, odkoder je ušel pred dobrim letom.

VIII.

V OSVOBOJENI DOMOVINI

Bilo je v zadnjem tednu novembra 1944., ko smo natrpani na malem starem parniku "Ljubljana" pripluli iz Barija v Split. Silno sem se veselil povratka v mesto, ki je bilo osvobojeno oktobra. Zadnjič sem bil v Splitu pred dobrimi desetimi leti in sem imel zelo prijetne spomine na veselo dalmatinsko mesto. Ko pa smo se zdaj bližali obali, se mi je zdelo mesto čudno zapuščeno. Le nekaj otrok je prodajalo zija- la, ko smo se izkrcali in v dolgi koloni odkorakali iz pristanišča. Nekdo je vrgel na cesto kos prepečenca in otroci so planili nanj. Ta slika lačnih otrok mi ni šla iz glave; ko sem se zvečer zavijal v svojo toplo avstralsko odejo v šoli, kjer so nas nastanili.

Naslednje jutro sem se odpravil v mesto, da poiščem družino nekega daljnega sorodnika. Mož, ki sem ga vprašal za pot, je gledal mojo uniformo in dejal: "Moram vas posvariti. Eden od družine je bil ustreljen." Nisem razumel, kaj misli in šele ko sem našel sorodnike, sem zvedel za žalostno zgodbo, kako so partizani ob osvoboditvi mesta pod poveljstvom Vicka Krstulovića, sedanjega hrvaškega ministra, ustrelili 40 znanih osebnosti Splita, med njimi tudi svaka mojega sorodnika. Ustrelili so jih brez sodbe, kot Nemci, in imena so objavili v svari- nem lepaku, kot Nemci svoje dni.

Bel kruh

Pomanjkanje v Splitu je bilo hudo. Da bi bilo še hujše, so ladje pričele dovažati iz Italije žene, otroke in nesposobne moške, ki so pobegnili v Italijo ob nemški zasedbi leta 1943. in za katere so tam skrbeli zavezniki. Nihče jih ni podil iz begunskih taborišč, a komunisti očitno niso hoteli, da bi bili naši ljudje odvisni od zapadnih zaveznikov. V osvobojenem Splitu so dobivali hrano na karte le zaposleni in še ti samo zase in ne za svoje družine. Zato se je razpaslo silno prekupčevanje in pogosto si opazil ljudi, kako so barantali s kmeti iz okolice za hrano. Pri vsem tem pa sem prepričan, da nas zavezniki ne bi pustili stradati, če bi le komunisti dovolili dovoz hrane. Na nekem štabu sem na pisalni mizi namesto papirjev odkril sveže bele hlebce in konzerve gnjati, ki so prišle iz Amerike; štabniki so bili v taki zadregi, da so mi celo ponudili maličo, ko sem gledal, kaj ta jedila za izbrane in si svoje mislil.

V tranzitni menzi, kjer sem se hranil, so me kmalu pričeli po strani gledati in so celo odkrito izjavili, da nimajo hrane za Slovence. Nihče pa mi ni znal pomagati, da bi dosegel Slovenijo. Tisto zimo sem nekajkrat poskušal, a nisem uspel prekoračiti Like. Vmes sem nekaj časa delal na štabu 5. prekomorske brigade kot pravni referent. Ko sem se zanimal za veljavne zakone, so mi na vojaškem sodišču dali dva tipkana lista in rekli, da je to vse. V resnici bi ti zakoni zadostovali, da vsakogar obsodijo na smrt, kajti niti zločini niti kazni niso bile določene in niti ne našteje. En paragraf je našteval nekaj zločinov in se je končal z "itd", drugi pa je navajal nekaj primerov kazni in se je prav tako končal z "itd".

Fantje v brigadi so bili sijajni vojaki, ker so bili med njimi mnogi, ki so pobegnili iz nemške in italijanske vojske. Če bi jim dali dobre častnike, bi bila brigada kos vsakomur. Toda za poveljnika so imenovali bivšega karabinjerja, sedanjega partizanskega kapetana. Na =

čelnik štaba je bil tudi kapetan, bivši mesar. Poleg tega so imeli dva politična komisarja. Eden je bil bivši kovač. A fantje so bili polni ravdušenja, dokler niso spoznali komunistične stvarnosti. Nekateri so prišli naravnost iz Anglije, pa so mi pripovedovali, kako so jih londonski politiki prepričevali, naj se pridružijo Titovi vojski. Menda nikomur v Londonu ni prišlo na misel, da bi bilo dobro osnovati lastne enote in se pogajati s komunisti na enakopravni osnovi. Tudi meni se je šele v Splitu posvetilo, da bodo komunisti imeli vso oblast, ko bodo po spoznanju vse enote pod Titovim poveljstvom.

Neenak sporazum

Proti pričakovanju so se izjalovila tudi politična jamstva sporazuma. Trije regenti sicer niso bili komunisti, a so bili naklonjeni po puščanju in so menda upali, da se bo prevladujoči komunistični vpliv unesel po vojni. Med tem pa si vsak dan slišal partizane, ki so prepevali med korakanjem:

"Daj mi puško od tri metra, da ubijem kralja Petra!"

Tudi v šolah so učili otroke sovraštva in jim dajali pisati domače naloge o "krvavem tiranu Aleksandru". Med ljudstvom pa sem srečal le malo takih, ki bi bili za komunizem, čeprav so mnogi podpirali narodno osvobodilno gibanje in so bili v italijanskih zaporih. Navdušenje za komunite so večinoma kazali le oportunisti, ki niso videli drugega izhoda. Ko so prišli na oblast komunisti, ta predstraža delovnega ljudstva, so se pokazali za hude izžemalce. Priganjali so delavce k naglici, čeprav ni bilo posebne potrebe, in so grozili s smrtjo, če kaj ni bilo dovršeno v postavljenem roku.

Tovor soli

V Splitu sem končno srečal Franceta, zastopnika Narodno osvobodilnega odbora Slovenije, ki je pripravljal in odpošiljal oskrbovalne transporte. Ponudil mi je, da se na njegovih tovornih avtomobilih odpeljem do Topuska, odkoder imejo redno zvezo s Črnomljem. Za slovo mi je dal čisto novo angleško brzostrelko, ko smo se odpeljali 2. februarja 1945, a prišli smo le do Obrovca pod Velebitom, ker so Nemci spet presekali cesto pri Plitvicah, po kateri so oskrbovali svojo posadko v Banja Luki. Nemci niso imeli dovolj četa, da bi ob cesti vzdrževali stalne posadke, partizani pa so bili preslabi, da bi se upirali nemškemu oskrbovalnemu konvoju. Tako je tisto ozemlje stalno menjavalo gospodarja. Po nekaj dneh je bila pot spet prosta. Naši Dodgi so z lahkoto premagali velebitske klance in opoldne smo se ustavili v Udbini, ki je bila nekaj velika vas, a je bila zdaj vsa v razvalinah in razen majhne partizanske posadke v njej ni bilo žive duše. Partizani so pregledali naše dokumente, ki so bili majhni kosi papirja z nekaj pečati in podpisi in bi jih vsak lahko napravil, a so se zdeli partizanom silno važni. Na našem kamijonu je sedel star partizan Čaruga, ki je v boju izgubil roko in se je zdravil v Italiji, a se je na vsak način želel vrniti v Slovenijo. Ko je krajevni partizanski poveljnik odkril, da Čaruga nima pravega dovoljenja, ga je brez usmiljenja vrgel z avtomobila in kdo ve, kako dolgo je stari partizan obtičal v tem grozotno zapuščenem kraju.

Popoldne smo se hitro peljali mimo Plitvic in se ustavili šele v Slunju. Hrana v mali gostilni sicer ni bila prida, ker je manjkalo soli, a imeli so žganje. Prav sol je bila med najbolj dragocenim tovorom za Slovenijo na naših tovornih avtomobilih. Po izdatni porciji žganja sem se zavlekel med vreče na avtomobilu in spal trdno, tako da sem se zbudil šele naslednjega dne v Topuskem, ki je bila končna postaja za konvoje iz Dalmacije. Komandant slovenske transportne baze nam je povedal, da so zveze s Črnomljem težavne in da se je v njihovi skladiščih nabralo polno hrane in obleke za Slovenijo. Zato v kratkem pričakuje slovensko partizansko brigado, ki bi odnesla blago na osvobojeno ozemlje v Beli Krajini. Dokler pa brigada ne pride, moramo čakati v Topuskem. Ponudil nam je hrano v bazi, a je rekel, da nam ne more preskrbeti prenočišča. Ta komandant, ki je imel čin kapetana, a je

bil po poklicu kovač, je bil čuden mož. Svojo nesposobnost kot častnik je prikrival z izredno surovostjo, a obenem je nežno skrbel za vojno siroto - fantka, kateremu je bil skrben krušni oče.

S prenočiščem v Topuskem je bila res huda stiska, kajti v malem kraju je bilo partizansko poveljstvo za Hrvatsko in v vsaki hiši je bil nastanjen kak štab ali urad. Končno smo našli slovensko tranzitno bolnišnico, kjer nam je zdravnica prijazno ponudila ležišča v "bolniških" sobah. Mraz je hudo pritiskal, a na pogradih je bilo malo slame, tako da nisem vedel, kako naj se zavijem v svojo odejo, da me ne bi zeblo ali spodaj ali zgoraj. Tako smo čakali v Topuskem nekaj dni.

Pogosto sem tam obiskoval slovensko bazo. Imelo so toplo zakurjeno sobo, a posebna privlačnost je bil kozarec s sladkorjem na okenski polici. Ker je bilo skladišče v kleti polno soli in sladkorja, se tudi kozarec nikdar ni izpraznil, čeprav sem zajemal sladkor z žlico, kadar sem le utegnil in me nihče ni opazil, kajti pomanjkanje sladkih jedi mi je vzbudilo nepopisno poželenje po sladkobi. Poleg tega na bazi tudi ni bilo dolgočas, ker so se često zbirali Slovenci po različnih opravkih in smo večkrat na dolgo razpravljali o raznih vprašanjih. Bolje bi rekel, da so govorili komunisti, medtem ko smo nekomunisti poslušali in le včasih kaj previdno pripomnili. Komisar, ki je prišel z našim transportom iz Dalmacije, je bil najbolj zanimiv. Po poklicu je bil frizer in njegova ideologija je bila izražena v stavku: "Vse drugače pa bo boljše!"

Po nekem razgovoru mi je priporočil, naj preberem nekaj potipkanih listov in knjigo "Zgodovina Vsezvezne komunistične partije (boljševikov)". Bral sem in čim bolj sem bral, tem bolj me je prevzemal strah. Natipkani listi so bili priročnik za politične aktiviste in vse je bilo dokaj jasno razloženo v obliki vprašanj in odgovorov. Naš cilj je diktatura partije, je pisalo. Najprej je potrebna buržuazna revolucija pod vodstvom partije, toda čim ta revolucija uspe, jo je treba spremeniti v diktaturo in buržuazne svoboščine morajo biti ukinjene. Ustanovili smo Društvo prijateljev Sovjetske zveze - je pisalo v priročniku - z namenom, da zberemo ljudi, ki bi nam pomagali k dosegu komunističnih ciljev. Sedaj obljubljam zemljo kmetom, da bi si zagotovili njihovo podporo, toda kasneje jih bomo prepričali, naj se vključijo v poljedelske zadruge. Narodno osvobodilno gibanje moramo izkoristiti za širjenje komunističnih idej, je zatrjeval priročnik.

Vse, kar je pisalo na teh polah, je bilo v teoriji in praksi potrjeno v Zgodovini VKP(b). Zdaj mi je marsikaj postalo jasno. Zdaj so se mi odprle oči. Odporniško gibanje Pravdo, kateremu sem pripadal v Ljubljani, so izključili iz Osvobodilne fronte iz enostavnega razloga, ker je s svojimi neodvisnimi pogledi postalo komunističnemu vodstvu neprijetno. Vodja Pravde dr. Nagode je bil pred vojno v dobri veri tajnik Društva prijateljev Sovjetske zveze, a je vsekakor pokazal, da mi sli z lastno glavo in da ne bo mirno požrl vsega, kar bi mu ponudili komunisti. Našim načrtom o povejni ureditvi niso komunisti nasprotovali zato, da bi pustili ljudstvu svobodno odločitev, kot so rekli, ampak zato, ker so imeli vse svoje načrte že dobro pripravljene in niso o njih dopuščali nikakršno razpravo. Dr. Nagode je recimo kritiziral pretirane komunistične obljube o zemlji za vsakogar, češ da bi morali imeti polja v dveh nadstropjih, da bi jim zadostili; a komunisti so ga napadli, ker so se bali, da bi razumni pomisleki utegnili pokvariti vpliv komunistične propagande med nekritičnimi kmeti. Odlok, ki je proglašal za izdajalca vsakogar, ki se je boril proti okupatorju izven OF, se je sijajno skladal z mišljenjem, da je osvobodilna borba najlepša prilika, da komunisti dobe oblast v roke.

Postalo mi je jasno, da se bodo komunisti v teh razmerah poživigali na sporazum med Titom in Subašićem, če ga ne bo podpirala zadostna sila. Take sile v domovini ni bilo. Ali jo bodo preskrbeli zavezniki?

Prihodnjič: Pohod v Črnomelj.

(COPYRIGHT)

OD MESECA DO MESECA

Koncem junija je KOMUNIST, organ ZKJ, objavil članek, v katerem propagira upostavitve "najširšega sodelovanja med vsemi socialističnimi in drugimi naprednimi silami v svetu brez ideološkega in političnega ekskluzivizma, na osnovi enakopravnosti, medsebojnega zaupanja, spoštovanja in nemešanja v zadeve drugih." Članek pravi, da je ZKJ prepričana, da je možno zmanjšati razlike v pogledih samo potom enakopravnega sodelovanja, stikov in odkrite izmenjave pogledov in izkušenj. "Vsak ideološki in politični ekskluzivizem samo vodi v izolacijo in slabljenje socialističnih sil ter njihovo zapiranje vase, kar omogoča reakcionarnim silam v svetu širše polje delovanja." Ob enem zatrjuje, da bodo socialistične ideje postale tem bolj privlačne čim bolj bodo prišle v praksi do izraza socialistične, demokratske in humanitarne oblike, skrb za srečo in blagostanje človeka, sodelovanje na osnovi enakopravnosti med narodi in naprednimi pokreti, nemešanje v notranje zadeve drugih, medsebojno spoštovanje in nesebična pomoč.

Članek je očitno namenjen komunističnim sobratom v Moskvi in vzhodni Evropi, kajti kako naj bi sicer razumeli dosledno zatiranje naprednih sil v sami Jugoslaviji, ki imajo drugačne poglede kot pa vladajoča ZKJ? Mar za te sile gornje ne velja? Mar je res nujno, da morajo vsi pihati v isti rog baš skozi socialistično zvezo, ki je tu samo zato, da odobri in sprovede, kar skuhamo v ZKJ? Mar je to ona slavna "socialistična demokracija" in socialistični odnosi med ljudmi? Mar so "napredne sile" samo one, katerim komunisti dajo svoj blagoslov? To je oni isti ekskluzivizem kot pri moskovskih komunistih, ki zmerjajo ZKJ z revizionizmom, ker za svoje poglede nimajo blagoslova Moskve. Tudi Moskva poziva na tako sodelovanje, toda vse dosedanje izkušnje kažejo, da je to samo bluff, da se napredne sile najprej pritegne, nato pa "okrog prinese" in spravi pod diktat KP. To seveda "pali" pri azijskih, afriških in latinsko-ameriških narodih, ki nimajo izkušenj jugoslovanskih, čehoslovaških, madžarskih in poljskih naprednjakov. Nihče, ki ima količkaj mozga, ne more zanikati bodisi koristnosti bodisi potrebo za uvedbo socialističnih oblik v gospodarstvu in drugih področjih. To je pač nujno z ozirom na vse večje sodelovanje širokih ljudskih plasti v javnem življenju. Toda prav zato, ker je človeštvo napredovalo do te stopnje, ni verjetno, da bi se široke mase utegnile zadovoljiti s komunističnim režimom, t.j. da bi partijski bič nadomestil kapitalističnega, razen, seveda, ako Hruščev pokori cel svet s svojimi raketi - a v tem slučaju bo zmagala surova sila ne pa ideja. Ako je ideja tako šibka, da ne prenese mirnega sprovajanja v praksi, potem se zanjo ne splača boriti.

Danes je na komunistih, da pokažejo, da res menijo, kar pravijo - ne pa na socialističnih in drugih naprednih silah v svetu. Te sile so že dobile lekcijo, ki jo bodo težko pozabile. Ako danes obstoja tak antagonizem v svetu, je to samo posledica komunistične politike strela v tilnik za vse politično misleče ljudi, ki se ne nahajajo na KP vrhovi, pa naj bodo potem še ne vem kako napredni. A za reakcionarje, v socialnem smislu, ni potrebno trošiti smodnika, ker jih je čas že sam po sebi pregazil. Ta lekcija, ki jo KOMUNIST želi dati Moskvi, velja tudi za Beograd.

* * * *

Zvezna skupščina je sedaj na počitnicah do konca avgusta.

Na obisku so bili: sudanski predsednik gen. Aboud, grški predsednik vlade Karamanlis in grški zunanji minister Averof, nizozemski zunanji minister Luns, ameriški državni podtajnik Dillon, generalni direktor FAO Sen, direktor mednarodnega denarnega fonda Jacobsson in italijanska parlamentarna delegacija.

Ranković je govoril na zaključni svečanosti zbora bratstva in edinstva v Novem mestu, v katerem so sodelovali športniki iz Dolenjske, Banje, Korduna in Bosanske Krajine. To bratstvo in edinstvo se je ba-

je skovalo med partizani za časa vojne. Ranković je med drugim dejal, da je imel novomeški okraj za časa vojne sledeče izgube: 3.000 partizanov mrtvih, 2.000 žrtev fašističnega terorja in 3.000 otrok, ki so ostali na koncu vojne brez enega ali obeh staršev.

K 10-letnici delavskega samoupravljanja v Jugoslaviji: "Mi pojmujeemo internacionalizem tako, da uporabimo vse, kar je pozitivnega v drugih deželah in odgovarja našim pogojem, kakor tudi da upoznemo druge z našimi uspehi. Toda mi se bomo odločeno uprli vsakemu poskusu, da se servira delavcem za našimi mejami spačena slika družbenih odnosov v Jugoslaviji in bomo

storili vse, da bodo rezultati, ki smo jih dosegli v sistemu delavskega samoupravljanja, dostopni vsem. Doseženi rezultati so najboljša potrdilo, da delavska samouprava ni noben eksperiment ampak sistem, ki se je izkazal v praksi v naših pogojih." (Vukmanović-Tempo, predsednik sindikalne zveze, na proslavi v Solinu pri Splitu.)

Beograjska POLITIKA se razburja nad Italijani, da še doslej niso vrnili zgodovinskega materiala, ki se je nahajal v muzejih in drugih ustanovah v Zadru in Puli in katerega so Italijani odnesli v Italijo predno so se iz teh krajev umaknili.

PROSVETA: Nove šole: Na jesen bodo odprli sledeče nove učne ustanove: visoke šole za pravo, agronomijo in stomatologijo (zobarstvo) v Mariboru; višjo pomorsko šolo v Piranu; elektrotehnično in kemično-tehnično fakulteto v Splitu; center za pravne študije v Splitu, kjer bodo študenti zagrebške univerze lahko polagali izpite; strojno fakulteto na Reki; višjo poljedeljsko šolo v Osijeku; novo univerzo v Novem sadu s fakultetami v Šabcu in Arandjelovcu; rudarsko fakulteto in višjo pedagoško šolo v Tuzli; višjo geodetsko šolo v Sarajevu; višjo poljedeljsko šolo v Banja Luki; ljubljansko fakulteto za elektroniko in strojegradnjo bodo razbili na dve fakulteti, a fakultete za znanost in matematiko in za rudarstvo, metalurgijo in kemično tehniko so združili v eno samo; ljubljanska šola za telesno vzgojo bo imela rank fakultete.

Na jugosl.univerzah študira okrog 800 pripadnikov nacionalnih manjšin, a 125 Turkov in Siftarjev študira za učitelje na učiteljski v Prištini.

Jugosl. založba PROSVETA in CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS bosta skupaj izdala enciklopedski srbsko-hrvatsko-angleški slovar, ki bo dopolnil nedavno izdan enciklopedski angleško-srbsko-hrvatski slovar, ki ga je izdala PROSVETA.

GOSPODARSTVO: Centralni odbor zveze sindikatov je nedavno izvedel anketo v 106 podjetjih, da bi ugotovil njihovo stanje kar se tiče strokovnjakov. Ugotovil je, da je od 10.000 strokovnjakov, zaposlenih v teh podjetjih, lani zapustilo ali premenjalo službe 3.000. Večina je to storila, ker delovski sveti niso hoteli ugoditi njihovim zahtevam. Marsikateri so poleg plače zahtevali tudi enoletno specializacijo v tujini brez obveze, da bodo delali gotovo dobo v podjetju, ki jih je stipendiralo, po povratku domov. Pogosta menjava strokovnjakov vpliva na

nemoten potek proizvodnje in s tem tudi na zaslužek vseh uslužbencev, kajti večina podjetij sedaj dela po trgovski računici: večja proizvodnja - večja plača.

Kongres jugosl.komunalnih in obrtniških delavcev je potrdil uspehe, ki so bili v deželi doseženi izza vojne in ugotovil, da razvoj obrtniških uslug ni v skladu s tem razvojem. Socialistično obrtništvo ni razvito in privatni obrtniki dobro zaslužijo. Obrtniške usluge so v velikem povpraševanju zaradi vse večje uporabe raznih električnih strojev in naprav v privatnih domovih kakor tudi zaradi vse večje stanovanjske gradnje. Na kongresu so ugotovili, da bi kakršnokoli preprečevanje privatnih obrtniških uslug to stanje samo poslabšalo. Razvoj "socialističnega obrtništva", t. j. komunalnih obrtniških delavnic, je edina možna pot, da se privatnim obrtnikom spodnesejo tla pod nogami.

Poslovne zveze so jo končno dobile po nosu. Čeprav je bila njihova naloga posredovati med zadrugami in tržnimi organizacijami, so se že dlje časa bavile s prekupčevanjem in izvajanjem pritiska na zadruge in ekonomije. Ta pritisk so podpirali tudi posamezni ljudski odbori, v katerih so sedeli navdušeni partijci, ki so menili, da je treba kmetom pokazati, kdo je gospodar. Toda zadnje čase ne gre vse tako po žnorci. V združnih odborih se pojavlja vse večje število poljedeljskih delavcev in "individualnih proizvajalcev," t. j. privatnih kmetov, ki sodelujejo z zadrugami. V zameno za to sodelovanje zahtevajo, da se z verižništvom in monopolističnimi težnjami preneha. Poslovne zveze, ki so doslej služile kot zatočišče brezposelnim mešetarjem in "mazale" partijske organe na podeželju, bodo "reorganizirane" - t. j. odpravljene "ker nič več ne ustrezajo sedanji stopnji našega razvoja (Kardelj)".

Finančni strokovnjaki pripravljajo valutno reformo, ki bi postavila odnošenje med jugosl.dinarjem in tujimi valutami na bolj realistično osnovo in za gotovila večje možnosti v zunanji trgovini. Sedanja vrednost dolarja je uradno 300 din, čeprav banké izplačujejo dvojno, t. j. 600 din. Sedaj bi to stanje "popravili" na 750 din. Sprevedna te reforme bi stala okrog 107 milijonov angl.funtov odn. 300 milijonov dolarjev, katere režim poskuša dobiti kot posojilo od ameriških in zahodno-evropskih bank. IVAN STANIĆ